

ساخت و هنجاریابی مقیاس شخصیت فکری دانشجویان

موسی جاودان^۱

عضو هیأت علمی دانشگاه هرمزگان

چکیده

این پژوهش با هدف تهیه، تدوین و بررسی روایی و پایایی مقیاس شخصیت فکری دانشجویان در سه مرحله انجام شد. در مرحله اول به بررسی و مطالعه منابع و نظریه‌های مربوط به شخصیت و تفکر پرداخته شد. در مرحله دوم، ضمن مطالعه و مشاهده بیشتر در این زمینه، به تهیه عباراتی که نشان‌دهنده ویژگی‌های شخصیت فکری بود تهیه و پس از بررسی و اجرای یک تحلیل عاملی اکتشافی مقدماتی بر یک نمونه ۷۲۵ نفری از دانشجویان که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شده بودند، اجرا شد. در مرحله سوم، مجدداً یک تحلیل عامل تأییدی بر ۴۰۳ نفر از دانشجویان دوره‌های مختلف با استفاده از نسخه دوم صورت گرفت. مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) برای تحلیل عامل تأییدی اولیه انجام شد. نتایج تحلیل عامل تأییدی نشان داد که مجذور خسی (χ^2) برابر با ۱۴۴۶/۳۸ با سطح معنی داری $p < ۰/۰۰۱$ ، ضریب شاخص ریشه میانگین مجذورات خطای تقریب (RMSEA) برابر با ۰/۰۶، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI) برابر با ۰/۸۹، نیکویی برازش (GFI) برابر با ۰/۹۰، شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI) برابر با ۰/۸۶ و شاخص برازندگی هنجار شده (NFI) برابر با ۰/۷۹ به دست آمد که نشانه برازش نسبتاً خوب مدل با داده‌ها است. بعد از اصلاح مدل بر اساس روابط باقی‌مانده با انجام یک تحلیل عامل تأییدی، ۴۰ ماده با چهار عامل باقی‌مانده که شکل نهایی پرسشنامه شخصیت فکری را نشان می‌داد و از روایی درونی و برازش مناسبی برخوردار بود.

واژه‌های کلیدی: روایی، پایایی، شخصیت فکری، تفکر انتقادی، تفاوت‌های فردی.

^۱. نویسنده مسئول

آدرس پست الکترونیکی: javdan4920@yahoo.com

آدرس پستی: ایران، بندرعباس، دانشگاه هرمزگان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه روان‌شناسی

وصول: ۱۳۹۳/۱۲/۰۱ - پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۱۳

Development and validation of students' intellectual personality scale

Javdan, M.

(Received; 20 Feb, 2015-Accepted; 3 Jan, 2016)

Abstract

This study aimed to prepare and evaluate the reliability and validity of intellectual personality scale of university students in three steps. At the first step, the sources and theories of personality, thinking, personality traits, and factors affecting growth, personality and critical thinking were studied, and some ideas extracted from the resources. As the second step, to evaluate the prepared statements indicating to intellectual personality, a preliminary exploratory factor analysis was conducted on a sample of 725 students from various disciplines at universities. In the third stage, factor analysis was done again on 403 students with intellectual personality scale second edition (57 items). Structural equation modeling (SEM) was used for initial confirmatory factor analysis. Four factors have been observed in initial study with data from second study were examined. Structural equation modeling results are consistent with intellectual personality of four latent variables. Structural equation modeling (SEM) for initial confirmatory factor analysis was performed. Confirmatory factor analysis showed Chi-square (χ^2) = 1446.34 with significant level, $P \leq 0.001$, coefficient index, root mean square error of approximation (RMSEA) equal to 0.06, comparative fit index (CFI) = 0.89, goodness of fit (GFI) is equal to .0. 90, adjusted goodness of fit index (AGFI) = 0.86 and normalized fit index (NFI) was equal to .0.79 that is a good fitness model. After modifying model based on a factor analysis, 40 items with 4 factors were remained and the results showed that final form of intellectual personality questionnaire had internal validity and good fitness.

Keywords: validity, reliability, intellectual personality, critical thinking, individual difference.

مقدمه

منبع تمام نیروهای انسان اندیشه و تفکر او است. این تفکر، احساس، عواطف، شناخت و تصمیم گیری فرد را در مسیر زندگی امکان پذیر می سازد. این نیروی درونی که تفاوت اصلی انسان ها را با یکدیگر موجب می شود، در فرایندهای ذهنی، استعداد، خلاقیت،

شخصیت، انگیزش، جنسیت و محیط فرهنگی-اجتماعی ریشه دارد. انسان‌ها از نظر فردی، خانوادگی و فرهنگی با یک‌دیگر تفاوت دارند و این تفاوت‌ها به دلیل پردازش متفاوت اطلاعات و ویژگی‌های شخصیتی متفاوت است که بر فرایند ذهنی و رفتاری تأثیر می‌گذارد و موجب می‌شود تا افراد شخصیت و تفکر متفاوتی داشته باشند. پذیرفتن تفاوت‌های فردی در الگوهای رشد روانی-اجتماعی سبب می‌شود هر فرد متناسب با شیوه فکری و شخصیتش رفتار و برخورد متفاوتی از او انتظار داشته باشیم که نشانه شناخت درست ما از آن فرد است. هنگامی که شخصیت و فردیت به درستی شناخته شوند، تنش‌ها، اختلافات و نگرانی‌های بین افراد کم‌تر می‌شود. هم‌چنین، تفاوت‌های فردی به نیازهای مادی و روانی-اجتماعی مانند دریافت محبت، میزان سازگاری، صمیمیت، و روابط بین فردی و درون فردی بستگی دارد که چگونه و تا چه اندازه این نیازها برآورده شوند (اکرمن و بیر^۱، ۲۰۰۳).

از این رو، نوع نیاز افراد ممکن است شخصیت و شیوه اندیشه و تفکر آنان را تحت تأثیر قرار دهد و سبک شخصیت فکری آن‌ها را شکل دهد. شخصیت فکری^۲ به احساس، رفتار، باور، نگرش، نحوه استدلال، ارزیابی و تصمیم‌گیری فرد اطلاق می‌شود که در مواجهه با پدیده‌های فرهنگی-اجتماعی، سیاسی، مذهبی و تاریخی به پذیرش یا رد آن‌ها می‌پردازد که حاصل تأثیرگذاری عوامل متعدد درونی (ژنتیکی و سرشتی) و بیرونی (محیط، آموزش، سبک تربیتی و قصه‌های زندگی) فرد است (جاودان، ۲۰۱۳ الف). بنابراین، بر ایند این عوامل در طول زندگی، نوع شخصیت فکری فرد را تعیین می‌کند. لذا، جریان فکری انسان نسبت به تفسیر و تعبیر امور زندگی حاصل یک روند ذهنی-شخصیتی است که حاصل پردازش اطلاعات بر مبنای تصمیم‌گیری و ارزیابی از رویدادها است. انسان با قدرت اندیشه انتقادی به دنیا نمی‌آید و این توانایی را در اثر تعامل با محیط، آموزش، یادگیری و متناسب با ویژگی‌های ژنتیکی و شخصیتی خود کسب می‌کند. بسیاری از انسان‌ها ممکن است هیچ‌گاه قدرت تفکر انتقادی را کسب نکنند و هم‌چنان

---

1. Ackerman & Beier

2. intellectual personality

کودکانه فکر کنند؛ زیرا دست یافتن به چنین مهارتی به سادگی امکان پذیر نیست و افراد هم باید بتوانند آزادانه در محیط زندگی به تفکر و اندیشه درباره فلسفه هستی و زندگی بیندیشند و هم از نظر توانایی درونی این ویژگی را داشته باشند (گروپ من^۱، ۲۰۰۷). از این رو، پرورش شخصیت فکری نیاز به محیطی غنی از محرک‌ها، آزادی اندیشه و توانایی بیان افکار و دیدگاه همراه با توانایی درونی را دارد.

ویژگی‌های شناختی، حس کنجکاوی و احساسات فرد به عنوان نوعی تفکر محسوب می‌شوند که با گذشت زمان و پیچیدگی‌های روزافزون زندگی پرسرعت بشر و تغییر و تحول زندگی در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و روانی، باعث معطوف شدن توجه انسان به شناخت و تفکر عمیق شد. این امر، سبب شد تا نظریه پردازان و علاقه‌مندان به موضوع شناخت و تفکر دامنه مطالعه و بررسی خود را در این زمینه گسترش دهند تا بتوانند همگام با تحولات صنعتی و سازمانی، پژوهش‌های روان‌شناسی در زمینه شناخت بیش‌تر انسان را از خود گسترش دهند. ادامه پژوهش‌های مربوط به رشد شناختی انسان نشان داد که افراد متفکر و باهوش زندگی موفقیت آمیزی داشتند (بیکر و بیچل^۲، ۲۰۰۶). انسان با شناخت عمیق از عناصر محیطی، استفاده از تجارب و یادگیری گذشته می‌تواند بر محیط غالب شود. علاوه بر تأثیر عوامل محیطی بر فرایندهای ذهنی انسان، به نظر می‌رسد بشر موجودی انتخابگر، فعال و پردازشگر اطلاعات بیرونی است و در هنگام رویارویی با مشکلات محیطی، متناسب با نوع پردازش اطلاعات به گونه خاص خودش به تحلیل و تفسیر خلاقانه مسأله می‌پردازد و آن را متناسب با شرایط زندگی خود به کار می‌گیرد.

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که می‌تواند در پرورش توانایی‌های فکری-شناختی انسان و رشد فرهنگی-اجتماعی هر جامعه‌ای نقش مؤثر و مفید داشته باشد، ویژگی‌های شخصیتی^۳، نوع تفکر، نگرش و ادراک افراد از جامعه، خود و محیط است که حاصل اندیشه انتقادی و تفکر منطقی است (غریبی، ادیب، فتحی آذر، هاشمی، بدری گرگری و

1. Groopman
2. Baker & Bichsel
3. trait personality

قلی‌زاده، ۱۳۹۲). این شیوه‌اندیشیدن موضوع را می‌شکافد، اجزا و روابط آن را به درستی می‌سنجد و در ادامه، شیوه‌ترکیب و صحت اطلاعات را واری می‌کند. به عبارت دیگر، ساده‌لوحانه و در بسته فکر یا گفته‌دیگران را نمی‌پذیرد یا بی‌اهمیت از کنار موضوعات اجتماعی، علمی، سیاسی و فرهنگی گذر نمی‌کند. در مقابل، آرا، نظریه‌ها و اندیشه‌های دیگران حتی صاحب‌نظران را نقد و بررسی می‌کند (هالر و کورویزیر^۱، ۲۰۱۰). این روش شامل فرایندهای ذهنی تشخیص، تحلیل و ارزیابی از حوادث رویدادها و حوادث جهان بیرونی است. به بیانی دیگر، هنر اندیشیدن و پی‌بردن به صحت و سقم نظر یا گفته‌های دیگران در بنیان فکری و تفاوت‌های فردی و شخصیتی ریشه دارد که نشانه استقلال فکری فرد و نگاه او به امور و رویدادهای اجتماعی، تاریخی، سیاسی و فرهنگی است. فرایندی که بخشی از آن ریشه در ویژگی‌های شخصیتی و قصه‌های زندگی ما دارد. چنین فرایند ذهنی و شخصیتی می‌تواند نشان‌دهنده شخصیت فکری ما باشد (نصری، دماوندی و عاشوری، ۱۳۹۳). به عبارت دیگر، احساس، تفسیر و تعبیر ما از پدیده‌های بیرونی و درونی نشانگر افکار ما است که شخصیت و رفتار را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

انسان با استفاده از قوه شناخت، استنباط، ادراک و تفکر انتقادی به راه‌ها و روش‌های جدیدتری برای زندگی می‌اندیشد و کم‌تر از سنت و راه و رسم گذشتگان خود پیروی می‌کند (گاروی و باکلی^۲، ۲۰۱۱). این به معنای این است که شخصیت صاحب‌اندیشه و خرد را نمی‌توان به راحتی قانع و توجیه کرد و نظریه‌های ضعیف و بی‌پایه را بر او تحمیل کرد. این موضوع، مهم‌ترین تفاوت شخصیت‌های فکری با یک‌دیگر است. شیوه فکری تصمیم‌گیری، باورها اعتقادات و رفتار افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد که این امر می‌تواند نقش مهمی در ارتباط بین شخصیت و تفکر داشته باشد که از آن به شخصیت فکری یاد شده است.

شکل‌گیری نوع شخصیت فکری افراد به عوامل متعددی بستگی دارد که مهم‌ترین آن‌ها عوامل ژنتیکی، فضای زندگی، دوره‌های تاریخی-اجتماعی، تربیت و اثر

1. Haller & Courvoisier
2. Garvey & Buckley

رسانه‌ای می باشد. شخصیت و تفکر در تعامل با یکدیگر، شخصیت فکری انسان را شکل می دهند که فرد بر اساس این رویکرد در یکی از چهار گروه زیر قرار می گیرد:

شخصیت فکری منفعل^۱: افرادی که در محیطی مستبد پرورش پیدا کنند و عموماً نتوانند خواسته‌ها، آرزوها و اهداف خود را به شیوه منطقی به ظهور برسانند و از نظر توانایی فردی ضعیف باشند، شخصیت فکری منفعلی خواهند داشت. شخصیت‌های فکری منفعل به افرادی اطلاق می شود که به راحتی در مقابل خواسته و توقعات دیگران سر تعظیم فرود آورده و بدون تفکر انتقادی دیدگاه و نظر دیگران را باور کرده و می پذیرند. از صفات عمده این افراد تمایل عمومی به تملق و چاپلوسی، ترس، دستپاچگی، احساس گناه، عدم ثبات عاطفی و خود را هم‌رنگ جماعت نشان دادن است. داشتن احساسات منفی، هم چون دلهره، غم، برانگیختگی، دلشوره و احساس سردرگمی دایمی و فراگیر از خصوصیت عمده این افراد است که به طور مستقیم ابراز یا تجربه می شوند (داورنیا، شاکرمی، اعزازی بجنوردی، ۱۳۹۳). افراد خرافی و علاقه‌مندان به رمالگری و فال‌گیری را معمولاً بیشتر در این گروه می توان به وفور مشاهده کرد.

شخصیت فکری مستبد^۲: افرادی که در محیط پرخاشگرانه و خشن رشد می یابند و خود نیز از توانایی مناسبی برای رویارویی و مبارزه با مسایل پیشرو برخوردارند، در صورت غلبه یافتن بر محیط و دیگران، شخصیت فکری مستبد خواهند داشت. این گروه، فردی هستند که در عمل قاطع، فعال و حراف هستند و رفتاری توأم با پرخاشگری دارند. این افراد، هیجان و تحرک را دوست دارند و به موفقیت و غالب شدن بر دیگران در عرصه زندگی علاقه‌مند هستند (ناورز و کایوبیت^۳، ۲۰۱۱). از ویژگی‌های دیگر این افراد جامعه‌گرا بودن، جرأت‌مند بودن، پرتحرک، باانرژی و خوش‌بین بودن است. این افراد، اغلب در مباحثه و گفت‌وگو با دیگران فقط و تنها بر عقاید خویشتن صحنه می گذارند و همواره از رأی و نظر خود در برابر دیگران دفاع می کنند. معمولاً به تفاهم‌رسیدن با این افراد کار بسیار مشکل و سختی خواهد بود. آنان دوست دارند دیگران به خوبی و نیکی از آنان یاد

1. passive intellectual personality
2. opinionated intellectual personality
3. Navarez & Cayubit

کنند و در مقابل، تحمل شنیدن هیچ‌گونه انتقاد را ندارند و در صورت انتقاد آشفته می‌شوند و ممکن است به پرخاشگری متوسل گردند. زیردستان این افراد حالتی از زندگی برده‌وار را باید تحمل کرده، به اجرای فرمان‌های بی‌چون‌وچرای آنان بپردازند. شاهان مستبد، افراد خودرأی، زورگو، متعصب و بدبین نمونه‌ای از این افراد هستند.

شخصیت فکری منتقد^۱: افرادی که در کودکی در محیطی خلاق و سرشار از محرک‌های غنی به‌سرمی‌برند و حس پرسشگری قدرتمندی دارند، در صورتی که مراقبان و والدین با محبت و با حوصله‌ای داشته باشند که بتوانند حس کنجکاوی و اکتشاف آنان را ارضا و اقناع کند، شخصیت فکری منتقدی خواهند داشت. این گروه دیدگاه‌ها و نظر دیگران را قبل از نقد و ارزیابی نخواهند پذیرفت (الدر و پوئل^۲، ۲۰۱۴). به عبارت دیگر، همیشه یک احساس ارزیابانه و سنجشی قوی از نظر دیگران، پدیده‌ها و حوادث دارند و پس از گذراندن از فیلتر ذهنی به رد یا قبول آن موضوع می‌پردازند. از ویژگی‌های این افراد، توجه به احساسات درونی، تنوع‌طلبی، کنجکاوی ذهنی و استقلال در قضاوت است. کسانی که دارای این ویژگی شخصیتی هستند، به پذیرش عقاید جدید و ارزش‌های غیرمتعارف مایل بوده و بیش‌تر و عمیق‌تر از اشخاص انعطاف‌ناپذیر، هیجان‌های مثبت و منفی را تجربه می‌کنند. از دیگر ویژگی‌های این افراد، گشودگی نسبت به تجارب جدید، تصورات فعال، توجه به تجربه‌های عاطفی و داوری مستقل است. این گروه، انسان‌هایی هستند که در باروری تجربه‌های درونی و دنیای پیرامون کنجکاو بوده و زندگی آن‌ها از تجربه مثبت و جدید سرشار است. افراد مکتشف، مخترع و دانشمندان اغلب در این گروه قرار دارند. این گروه از افراد نسبت به توانایی‌هایشان اطمینان داشته، احساس شایستگی بالایی در انجام امور دارند، از نظم و سازماندهی خوبی در زندگی برخوردارند، خویشتن‌دار، مسئولیت‌پذیر، کوشا، منظم، آراسته، هدفمند و با کفایت هستند.

شخصیت فکری منعطف^۳: افرادی که در محیط‌های محافظه‌کارانه رشد و پرورش می‌یابند و خود نیز از لحاظ توانایی و غالب‌شدن بر محیط توانایی متوسطی دارند،

1. critic intellectual personality

2. Elder & Paul

3. flexible intellectual personality

شخصیت فکری منعطفی خواهند داشت. به عبارت دیگر، این افراد عموماً با احتیاط امور و نظریه‌های خود را پیش می‌برند و تلاش می‌کنند خود را با شرایط محیطی تا حدودی تطبیق دهند و در عین حال با محافظه‌کاری به اعلام دیدگاه‌های خود پردازند. اما، مهم‌ترین چیز برای این افراد منفعت‌طلبی است و تلاش می‌کنند این اصل کلی را حفظ کنند و در عین حال، سعی می‌کنند تا حدودی دیدگاه‌های خود را تغییر داده و تعدیل نمایند. آن‌ها طالب گسترش روابط بین فردی، دوست‌دار کمک‌کردن، هم‌کاری و نوع‌دوستی هستند. اغلب در نگاه به نظرات دیگران به شیوه‌ای عقلانی-منطقی می‌نگرند و بر خلاف سبک شخصیت فکری مستبد، فرضیه ازپیش‌تعیین‌شده ندارند و خیلی سؤگیرانه و جانب‌دارانه به امور و دیدگاه‌های دیگران نمی‌نگرند. اغلب در زندگی احساس وظیفه‌شناسی، تعهد اخلاقی، احساس استقلال و اعتمادبه‌نفس نسبتاً بالایی دارند و پیوسته برای موفقیت تلاش می‌کنند. سطح آرزوی بالایی دارند و سخت کار می‌کنند تا به هدف خود برسند. این افراد، ساعی و هدفمند هستند، قدرت جهت‌دهی خوبی در زندگی دارند و در کنترل تکانه‌ها، تمایلات و به‌کارگیری طرح و برنامه در زندگی در جایگاه مناسبی هستند (جاودان، ۲۰۱۳ ب).

محور اصلی این مطالعه، به تهیه ابزاری برای سنجش شخصیت فکری اختصاص یافته است. به عبارت دیگر، هدف و فرضیه اصلی این پژوهش تهیه ابزاری با ویژگی‌های روان‌سنجی مناسب و معتبر، برای بررسی این ویژگی در دانشجویان است و بر این فرض استوار است که این ابزار، شخصیت فکری دانشجویان را به طور مؤثر و استاندارد سنجش و ارزیابی می‌کند. این مقاله، نخستین مقاله در زمینه آشنایی با مفاهیم اساسی و اصلی شخصیت فکری به زبان فارسی محسوب می‌شود. برای کاربردی کردن و بهره‌گیری از این موضوع در پهنه زندگی، آشنایی با این ویژگی منحصر به فرد انسانی به تحقیق و مطالعه بیشتر است. نگارنده امیدوار است که بتواند با کمک و همراهی دیگر نظریه‌پردازان و پژوهشگران به بسط و گسترش این موضوع کمک کند و زمینه رشد و پرورش ظرفیت فکری و شخصیتی بیشتر انسان‌ها را در عرصه زندگی برای بهزیستی و سعادت‌مندی فراهم کند.

زهانگ و استرنبرگ (۲۰۰۶) بر این باورند که بین سبک‌های فکری، بافت فرهنگی-اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی رابطه وجود دارد. به عنوان مثال، سبک‌های فکری و شخصیتی در ادراک فرد از خود، عزت نفس، اعتماد به خود، خوش‌بینی، انعطاف‌پذیری و آستانه تحمل در برابر موقعیت‌های مبهم و نامشخص نقش مهمی را ایفا می‌کنند. پژوهش‌های انجام‌شده، نشان‌دهنده این است که بین ویژگی‌های شخصیتی و شیوه تفکر ارتباط معنی‌داری وجود دارد. به این معنا که با توجه به سبک‌های تفکر می‌توان رفتار فرد را در مواجهه با حوادث و رویدادهای زندگی تا حدودی پیش‌بینی کرد (زهانگ، ۲۰۰۱).

هر چند پرسش‌نامه‌ها و مقیاس‌های زیادی برای ارزیابی ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های تفکر وجود دارد که می‌توانند به نوبه خود نسبت به شناسایی عوامل و ویژگی‌های شخصیتی و شیوه‌های تفکر کمک کنند، اما هیچ کدام از این پرسش‌نامه‌ها و مقیاس‌ها به طور منسجم و یک پارچه این دو ویژگی مهم انسانی را نسنجیده است. نمونه‌هایی از این آزمون‌ها عبارتند از: پرسش‌نامه احوال شخصی وودورث^۱، پرسش‌نامه شخصیتی چندمحوری مینه‌سوتا^۲ (MMPI)، آزمون اندریافت موضوع^۳ (T.A.T) و پرسش‌نامه سبک‌های تفکر استرنبرگ و واگنر فرم کوتاه^۴ (TSI) هستند؛ از این رو، تهیه پرسش‌نامه‌ای برای سنجش منسجم این دو ویژگی (شخصیت و تفکر) با عنوان شخصیت فکری ضروری به نظر می‌رسد.

لذا، بررسی و مطالعه شیوه‌های تفکر، شخصیت و انجام پژوهش‌هایی در راستای سنجش و بررسی این خصوصیت انسانی می‌تواند از ضرورت تحقیقات علوم انسانی باشد. از این رو، تهیه مقیاسی برای شناخت عمیق و دقیق عوامل مؤثر بر شکل‌دهی شخصیت فکری از ضرورت و اهمیت بالایی برخوردار است؛ چرا که چنین ابزاری به شناسایی و تشخیص این توانایی برتر انسانی کمک مؤثر و ارزشمندی می‌کند. برای مثال، با شناخت

1. Woodworth Personal Data Sheet
2. Minnesota Multiphasic Personality Inventory
3. Thematic Apperception Test
4. Sternberg and Wagner's Thinking Styles Questionnaire short form

عوامل اثربخش بر شیوه تفکر و شخصیت می‌توان به تقویت و بهبود عوامل مؤثر و کاهش عوامل نامطلوب اقدام کرد. چنین آگاهی می‌تواند به والدین، مربیان، روان‌شناسان، مشاوران و معلمان و دیگر پرورشکاران اطلاعات سودمندی در زمینه بروز رفتار انسان را فراهم آورد و آنان ضمن شناخت شخصیت فکری فردی، رفتار مناسبی را با او در پیش گیرند.

با توجه به این که تاکنون ابزاری استاندارد برای ارزیابی شخصیت فکری دانشجویان در ایران تهیه نشده است و لزوم استفاده از یک ابزار برای چنین هدفی آشکار است، پژوهش حاضر در صدد برآمد ابزاری استاندارد، روا و پایا جهت اندازه‌گیری سبک شخصیت فکری دانشجویان تهیه کند تا در جهت شناخت ویژگی‌های فردی و شخصیتی قابل استفاده باشد. لذا، هدف این پژوهش تهیه و تدوین مقیاسی برای سنجش شخصیت فکری، تعیین روایی و پایایی آن در جامعه دانشجویان بوده است. با توجه به مطالب یادشده درباره اهمیت تهیه و تدوین ابزاری برای سنجش شخصیت فکری دانشجویان، پژوهش حاضر در جهت فراهم‌سازی این ابزار صورت گرفته است و بر مبنای آنچه در مطالب گذشته بیان شد، فرض اصلی این پژوهش این است که مقیاس شخصیت فکری از روایی و پایایی لازم در این زمینه برخوردار است.

روش

این مقیاس به عنوان یکی از مناسب‌ترین معیارهای سنجش شخصیت فکری در نظر گرفته می‌شود که در سه مرحله طراحی، تهیه و تدوین شده، هنجاریابی، پایایی و روایی آن بررسی شده است. در مرحله اول پس از بررسی و مطالعه منابع و نظریه‌های مربوط به شخصیت، تفکر، انواع تفکر و شخصیت، عوامل مؤثر بر رشد شخصیت و تفکر، رشد فراشخصی، تفکر انتقادی، مشاوره و مصاحبه با ۲۶۰ نفر، بررسی احوال شخصی ۲۰۰ نفر از کودکان، دانش‌آموزان، دانش‌جویان، زوج‌های سازگار و ناسازگار، مطالعه شخصیت ۱۲۰ نفر از طبقات مختلف اجتماعی از طریق پرسش‌نامه، بررسی دلایل ناسازگاری افراد با خود، خانواده، آموزشگاه، هم‌سالان و اجتماع، بررسی زندگی نامه ۳۱ نفر از افراد مشهور

از قبیل، دانشمندان، عرفا، پادشاهان، رؤسای جمهور و حاکمان، به ارائه ایده شخصیت فکری پرداخته شد. سپس با بررسی مسیر رشد تفکر و شخصیت و ارتباط آن با ادراک، بینش، باورها و احساس فرد نسبت به خود، محیط و دیگران عوامل موثر در رشد شخصیت فکری بیش تر بررسی شدند. هم‌چنین، رشد و کنترل هیجان‌ها در هر یک از مراحل زندگی و تحصیل، توانایی‌های فکری انسان، تعیین تفاوت بین شاخص‌های ذهنی و رفتاری، تجارب و نگرش افراد مختلف مطالعه شدند. علاوه بر این، با مطالعه موردی و مشاهده‌ای شخصیت‌های منفی‌نگر و بدبین و مقایسه رفتار آنان با دیگر افراد، تعداد زیادی گویه‌های مربوط به شخصیت و تفکر از منابع و افراد مختلف جمع‌آوری شدند. سپس، با ادغام و یک کاسه کردن آیت‌های مشابه و نزدیک به هم و حذف عوامل نامرتب، یک شاخص سنجش ۱۰۶ ماده‌ای شخصیت فکری را که گزینه‌های آن به صورت طیف لیکرتی از صفر تا چهار بودند، تهیه شد.

در مرحله دوم، به منظور بررسی پایایی این مقیاس با استفاده از روش‌های آلفای کرونباخ، تنصیف گاتمن، اسپیرمن-براون و همسانی درونی پرداخته شد. برای تعیین روایی از روایی همگرایی و ساختار عاملی مقیاس شخصیت فکری ۷۲۵ دانشجوی (۳۸۴ پسر و ۳۴۱ دختر) رشته‌های مختلف تحصیلی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی استان هرمزگان (دانشگاه دولتی، پیام نور، غیر انتفاعی، علمی کاربردی، پردیس‌های خودگردان و آزاد با میانگین سنی ۲۷/۹، دامنه سنی ۱۸-۵۳ و انحراف استاندارد ۸/۵۶ در سال ۱۳۹۳) تعیین شد. این مشارکت‌کنندگان با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند و به مقیاس شخصیت فکری پاسخ دادند. با انجام یک تحلیل عامل اکتشافی^۱ اولیه با استفاده از چرخش واریماکس^۲ تحلیل مؤلفه‌های اصلی، بار عاملی چهار عامل روی ۵۳ آیت‌بار گذاشته و رابطه معنی‌دار داشتند.

1. exploratory factor analysis

2. varimax ratio

ارزش ویژه این چهار عامل بالاتر از یک بود که عامل اول با ارزش ویژه ۱۳/۶۹ (شخصیت فکری منعطف) بر گویه‌های ۱، ۵، ۹، ۱۷، ۲۱، ۲۷، ۴۸، ۵۹، ۶۳، ۷۳، ۷۹، ۸۸ و ۹۹ بار گذاشته بود.

عامل دوم با ارزش ویژه ۸/۲۱ (شخصیت فکری منفعل) بر گویه‌های ۱۴، ۱۸، ۲۲، ۲۸، ۳۱، ۳۴، ۴۲، ۴۳، ۴۷، ۵۵، ۵۶، ۷۱، ۸۶، ۹۱ و ۹۸ بار گذاشته بود.

عامل سوم با ارزش ویژه ۴/۴۳ (شخصیت فکری مستبد) بر گویه‌های ۶، ۲۵، ۳۳، ۴۶، ۴۹، ۵۸، ۷۴، ۸۱، ۹۲، ۱۰۱ و ۱۰۶ بار گذاشته بود.

عامل چهارم با ارزش ویژه ۱/۴ (شخصیت فکری منتقد) بر گویه‌های ۳، ۱۱، ۲۹، ۳۵، ۳۶، ۵۴، ۶۲، ۷۹، ۸۰، ۹۳، ۹۶، ۹۸ و ۱۰۰ بار گذاشته بود.

بقیه عوامل به علت معنی دار نبودن از تحلیل خارج شدند. به طور کلی، عوامل نظری و پایه تئوری ساختار عامل فرضی شخصیت فکری، به شکل مناسبی حمایت شد. پایایی کل پرسش‌نامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۵ و به روش دونیمه کردن ۰/۹۳ به دست آمد. همبستگی درونی متوسط ماده‌ها ۰/۴۸ بود.

برای تعیین روایی، مطالعه دیگری با هدف اعتباریابی پرسش‌نامه خود گزارشی شخصیت فکری اجرا شد. اعتبار سازه (واگرا و همگرا) با تعدادی از نظریه‌های مرتبط با موضوع شخصیت و تفکر (همگرا) و هوش معنوی به عنوان واگرا انجام شد. معیار سنجش برای سازه همگرا را عواملی مانند رشد شخصیت، تفکر انتقادی، تصور از خود، عزت نفس، اضطراب وضعیت خلق و خو، خودپنداره دربرمی‌گرفت. اندازه‌گیری سازه‌های مرتبط، حاکی از تأیید و ارتباط عوامل یادشده با مؤلفه‌های شخصیت فکری بود. برای پی‌بردن به روایی همگرا، رابطه بین پرسش‌نامه شخصیت فکری با سیاهه پنج‌عامل بزرگ شخصیت نئو، فرم کوتاه ۶۰ ماده‌ای (NEO-FFI) و پرسش‌نامه سبک‌های تفکر استرنبرگ و واگنر، فرم کوتاه (TSI) سنجیده شد که به ترتیب $(P \leq 0.02, r = 0.29)$ و $(P \leq 0.01, r = 0.36)$ به دست آمد که نشانه معنی‌داری رابطه است. برای تعیین اعتبار واگرا از مقیاس هوش معنوی استفاده شد. نتایج نشان داد که بین پرسش‌نامه شخصیت فکری و مقیاس هوش معنوی ارتباط معنی‌دار وجود ندارد $(P \leq 0.07)$.

هنگامی که همبستگی بین آزمون‌هایی که خصیصه‌های متفاوتی را اندازه‌گیری می‌کنند پایین باشد، آزمون دارای اعتبار و اگراست (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۸).

سپس، با توجه به مبنای نظری شخصیت فکری و نظریه‌های مرتبط، چهارماده دیگر به مقیاس شخصیت فکری اضافه شد. بعد از تعیین میزان همبستگی چهارماده اضافه شده، نتایج نشان داد که همبستگی معنی داری بین چهار ماده حاضر با مؤلفه‌های شخصیت فکری وجود دارد. سپس مجدداً با استفاده از روش‌های یادشده مربوط به اعتبار و پایایی پرسش‌نامه ۵۷ ماده‌ای، اعتبار و پایایی فرم ۱۰۶ ماده‌ای شخصیت فکری سنجش شد، که نتایج بسیار مشابه با فرم ۵۷ ماده‌ای شخصیت فکری بود.

در مرحله سوم، مجدداً یک تحلیل عامل تأییدی بر ۴۰۹ دانشجوی دوره کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری (۲۲۴ پسر و ۱۸۵ دختر) از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی استان هرمزگان، با میانگین سنی ۳۴/۳۰ و انحراف معیار ۸/۳۴ و دامنه سنی ۱۸ تا ۴۹ با استفاده از نسخه دوم شخصیت فکری (۵۷) گویه‌ای صورت گرفت. مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) برای تحلیل عامل تأییدی اولیه انجام شد. چهار عامل مدل مشاهده‌شده در مطالعه اولیه با داده‌های مطالعه دوم بررسی شدند. مدل SEM سازگاری مناسبی با چهار عامل نشان داد و با مقیاس شخصیت فکری متناسب بود. بعد از اصلاح مدل بر اساس روابط باقیمانده تعداد ۱۷ ماده به علت همبستگی ضعیف با عامل (کم‌تر از ۰/۳۰) به شرح زیر از تحلیل خارج شدند:

از ۱۳ ماده مربوط به شخصیت فکری منعطف، ماده‌های ۹، ۲۱ و ۷۹؛ از ۱۵ ماده مربوط به شخصیت فکری منفعل ماده‌های ۱۸، ۲۸، ۴۲، ۷۱ و ۹۸؛ از ۱۲ ماده مربوط به شخصیت فکری مستبد ماده‌های ۳۳ و ۵۸ و از ۱۳ ماده مربوط به شخصیت فکری منتقد: ۳، ۵۴ و ۸۰ و حذف شدند که در نتیجه یک مقیاس ۴۰ ماده‌ای به دست آمد.

به منظور اطمینان از کفایت ساختار عاملی و بارگذاری آیت‌ها در IP-۴۰، فرم نهایی ۴۰ ماده‌ای به روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس نرمال تحلیل شد. چهار عامل با ارزش ویژه حاصل شد که عبارت‌اند از: عامل اول شامل ۱۰ ماده مربوط به شخصیت فکری منعطف با ارزش ویژه ۱۱/۶۷، عامل دوم شامل ۱۰ ماده مربوط به

شخصیت فکری منفعل با ارزش ویژه ۶/۴۲، عامل سوم شامل ۱۰ ماده مربوط به شخصیت فکری مستبد با ارزش ویژه ۵/۰۳ و عامل چهارم شامل ۱۰ ماده مربوط به شخصیت فکری منتقد با ارزش ویژه ۳/۸۳. همه بارهای عاملی در سطح ۰/۰۵ معنی دار بودند. پایایی کل پرسش نامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۴، برای شخصیت فکری منعطف ۰/۷۹، شخصیت فکری منفعل ۰/۷۸، شخصیت فکری مستبد ۰/۸۷ و شخصیت فکری منتقد ۰/۹۲ به دست آمد. روایی پرسش نامه با استفاده از مفاهیم سازه‌ای شخصیت فکری از عوامل زیربنایی شخصیت فکری حمایت می‌کرد و انعکاس دهنده شخصیت فکری بود. اعتبار محتوایی مقیاس از نظر تعاریف مفهومی مؤلفه‌ها، با شخصیت فکری متناسب بود.

این ابزار یک مقیاس خود-گزارشی مداد-کاغذی است که ۴۰ ماده دارد و بر یک طیف چهاردرجه‌ای از نوع لیکرت از صفر تا چهار (صفر = هرگز، یک = بندرت، دو = برخی اوقات، سه = اغلب و چهار = همیشه) نمره گذاری می‌شود. آزمودنی به یکی از پنج گزینه متناسب با ویژگی‌های شخصیت فکری خود پاسخ می‌دهد. در این مقیاس یک نمره کلی به دست نمی‌آید؛ بلکه چهار نمره دارد که هر کدام به یک نوع شخصیت فکری مربوط است. هر چه نمره فرد در عامل مربوط بالاتر باشد، این ویژگی شخصیت فکری نسبت به دیگر ویژگی‌های شخصیتی از جایگاه بالاتری برخوردار است. به عبارت دیگر، فرد با آن ویژگی شخصیت فکری شناخته می‌شود. حد اقل و حد اکثر نمره در هر عامل صفر تا ۴۰ است. به طور کلی، نمره صفر تا دوازده در هر عامل نشانه پایین بودن آن ویژگی شخصیتی است. نمره ۱۳ تا ۲۵ در هر عامل نشانه متوسط بودن آن ویژگی و نمره ۲۶-۴۰ در هر عامل، نشانه بالا بودن آن ویژگی شخصیتی در فرد است. در صورتی که فرد در دو یا چند عامل نمره مساوی کسب کند، نشانه محافظه کاری زیاد است و گویای آن است که این فرد از لحاظ شخصیت فکری بسیار میانه‌رو است و به هم‌رنگی تمایل دارد؛ هم‌چنین، فاقد تفکر و شخصیت نقاد و خلاق است. هم‌چنین، این عمل می‌تواند نشانه دروغ‌گویی فرد یا نشانگر بی‌دقتی وی در پاسخ‌گویی به این مقیاس باشد. به عبارت دیگر، پاسخ‌های این آزمودنی در این مقیاس بی‌ارزش است. این ابزار دارای چهار خرده‌مقیاس (عامل) است که ماده‌های آن‌ها عبارتند از:

۱. شخصیت فکری منعطف: ماده‌های ۵، ۹، ۱۱، ۱۶، ۲۰، ۲۵، ۲۶، ۳۰، ۳۵ و ۳۶
۲. شخصیت فکری منفعل: ماده‌های ۱، ۲، ۶، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۲۲، ۲۷ و ۴۰
۳. شخصیت فکری مستبد: ماده‌های ۳، ۷، ۱۰، ۱۴، ۱۸، ۲۳، ۲۸، ۳۳، ۳۷ و ۳۸
۴. شخصیت فکری منتقد: ماده‌های ۴، ۸، ۱۹، ۲۱، ۲۴، ۲۹، ۳۱، ۳۴، ۳۲ و ۳۹

در پژوهش حاضر، برای تعیین میزان پایایی مقیاس شخصیت فکری از روش‌های آلفای کرونباخ، تنصیف اسپیرمن-براون و گاتمن استفاده شد که نتایج آن در جدول یک آمده است.

جدول ۱. پایایی شخصیت فکری و خرده مقیاس‌های آن با سه روش آلفای کرونباخ، تنصیف اسپیرمن-براون و گاتمن در پژوهش حاضر

مقیاس	آلفای کرونباخ	تنصیف اسپیرمن-براون	تنصیف گاتمن
شخصیت فکری منعطف	۰/۹۱	۰/۸۹	۰/۸۹
شخصیت فکری مستبد	۰/۷۹	۰/۷۸	۰/۷۸
شخصیت فکری منفعل	۰/۸۷	۰/۸۴	۰/۸۵
شخصیت فکری منتقد	۰/۸۴	۰/۷۹	۰/۷۹

یافته‌ها

برای بررسی ساختار عاملی مقیاس شخصیت فکری از روش تحلیل عاملی به شیوه مؤلفه‌های اصلی استفاده شد که ضریب ($KMO^1 = 0/91$) به دست آمد و این ضریب نشان‌دهنده کارایی نمونه‌گیری محتوایی این مقیاس است. ضریب آزمون کرویت بارتلت^۲ ۱۲۶۸۱/۶۷ به دست آمد که در سطح ۰/۰۰۰۱ معنی دار است.

نتایج به دست آمده، وجود چهار عامل را در مقیاس شخصیت فکری نشان داد (بارهای عاملی بالاتر از یک بود). علاوه بر این، برای افزایش میزان تفسیرپذیری چهار عامل به دست آمده از روش چرخش واریماکس استفاده شد. پس از بررسی محتوای عوامل به دست آمده، این عوامل بر اساس ماده‌های موجود با عنوان‌های «شخصیت فکری

1. Kaiser-Mayer-Olkin
2. Bartlett of sphericity

منعطف»، «شخصیت فکری منفعل»، «شخصیت فکری مستبد» و «شخصیت فکری منتقد» نام گذاری شدند. ارزش ویژه^۱ عوامل استخراج شده به ترتیب ۰/۳۴، ۱۷/۵۴، ۲۱/۱۹ و ۸/۰۶ بود که در مجموع ۵۸/۱۳ درصد از واریانس کل توسط این چهار عامل تبیین می شد. ملاک انتخاب هر ماده ۰/۳۰ در نظر گرفته شد. در جدول دو، محتوای ماده‌ها، بار عاملی و درصد واریانس تبیین شده به وسیله هر یک از چهار عامل نشان داده شده است.

جدول ۲: محتوا و بار عاملی ماده‌های هر عامل و واریانس تبیین شده

شماره	ماده‌ها	بار عاملی	واریانس تبیین شده
شخصیت فکری منعطف			
۵	سعی می‌کنم با چالش‌ها و موقعیت‌های سخت زندگی کنار بیایم.	۰/۸۷	۲۱/۱۹ %
۹	معتقدم که ایده‌ها، اصول و روش‌های زندگی را تا حدودی باید تعدیل کرد و تعصب‌ها را کنار گذاشت.	۰/۸۶	
۱۱	اگر بر سر مسایل خانوادگی، سیاسی، مذهبی یا اشخاصی که با آن‌ها ارتباط دارم اختلاف نظر داشته باشم تلاش می‌کنم آن را حل کنم.	۰/۸۱	
۱۶	اگر با افرادی زندگی بکنم که احساس همدلی، درک و شناخت روحیات فردی نداشته باشند، سعی می‌کنم سرگرمی‌های دیگری را برای خود انتخاب کنم.	۰/۷۶	
۲۰	هنگامی که به دلیل رفتارهای ناخوشایند دیگران، آزرده‌خاطر شده‌ام مدتی بعد آنان را بخشیده و این رفتار را نادیده گرفته‌ام.	۰/۷۳	
۲۵	برای غلبه بر مشکلات و رسیدن به موفقیت‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی باید خود را با شرایط موجود هماهنگ کرد.	۰/۶۹	
۲۶	می‌توانم کارها و وظایفی را به عهده بگیرم که در ابتدا برایم ناخوشایند هستند، چون می‌دانم با گذشت زمان به آنان تمایل پیدا می‌کنم.	۰/۶۵	
۳۰	معتقدم که می‌توانم حتی با دشوارترین مسایل زندگی کنار بیایم.	۰/۵۸	
۳۵	می‌توانم رفتارم را متناسب با شرایط و افراد مختلف تغییر و تطبیق دهم.	۰/۴۹	
۳۶	هنگامی که اندیشه‌های خود را در تضاد و یا خلاف تفکرات دیگران ببینم، به تعدیل آن می‌پردازم.	۰/۳۸	
شخصیت فکری منفعل			
۱	احساس می‌کنم در تصمیم‌گیری فرد ناتوانی هستم و اغلب دیگران دیدگاهشان را بر من تحمیل می‌کنند.	۰/۸۸	
۲	بیشتر دوستان و آشنایان مرا آدم ترسو، کم‌رو و منفعلی می‌دانند.	۰/۸۳	

۱۷/۵۴ %	۰/۷۴	احساس می‌کنم که در مقابل خواست‌ها و توقعات دیگران باید تسلیم شد.	۶
	۰/۶۹	اطاعت از رهبر و مدیریت گروهی همسالان، همفکران و افراد دیگر را بر اهداف فردی و امور زندگی شخصی و فردی خود ترجیح می‌دهم.	۱۲
	۰/۵۴	تمایل و علاقه‌ای به طرح‌ها و برنامه‌ها و نوآوری‌های جدید ندارم زیرا معتقدم که اصول و برنامه‌های سنتی بهتر امور زندگی را پیشی می‌برد و مفیدتر هستند.	۱۳
	۰/۵۳	در بیش‌تر امور زندگی از گفته‌ها و دیدگاه‌های صاحب‌نظران و بزرگان پیروی می‌کنم و سعی می‌کنم آنها را در زندگی به کار گیرم.	۱۵
	۰/۴۹	به عقیده من اطاعت و پیروی از نظر صاحبان منصب و قدرت در هر شرایطی لازم و ضروری است.	۱۷
	۰/۴۹	هنگامی که دیگران از من تمجید و تعریف می‌کنند، احساس لذت و خوشحالی می‌کنم.	۲۲
	۰/۴۷	معتقدم پابندی به تمام قوانین جامعه در هر شرایطی ضروری است.	۲۷
	۰/۴۶	قوانین و مقررات اعمال‌شده در جامعه ما قابل تحمل و مفید هستند.	۴۰
شخصیت فکری مستبد			
۱۱/۳۴	۰/۸۱	بیشتر افراد و نزدیکان من را فردی خودرأی و مستبد می‌دانند.	۳
	۰/۷۷	خواسته‌ها، انتظارات و توقعات دیگران را از خودم کاری نابجا تلقی می‌کنم.	۷
	۰/۷۶	در همه کارها و فعالیت‌ها تمایل دارم موفق شده و احترام کسب کنم.	۱۰
	۰/۷۰	وقتی رهبری گروه یا مسئولیتی به من سپرده شود، احساس می‌کنم همه باید از نظراتم اطاعت کنند و مخالفان تنبیه شوند.	۱۴
	۰/۶۷	اغلب برای رسیدن به توقعات و انتظاراتم از مغلوب کردن دیگران هراسی ندارم و از شکست آنان لذت می‌برم.	۱۷
	۰/۵۳	وقتی دیگران نسبت به من خوش‌رفتاری می‌کنند، احساس می‌کنم از سر وظیفه آن را انجام می‌دهند.	۲۳
	۰/۴۸	برای اطاعت بیش‌تر مردم از قوانین و قواعد اجتماعی، تنبیه یکی از مهم‌ترین ابزار است.	۲۸
	۰/۴۲	فکر می‌کنم، تمام عادت‌ها، افکار و رفتارم خوب و مطلوب هستند.	۳۳
	۰/۴۱	از پیشرفت دیگران که به عنوان رقیبانم بوده‌اند احساس ناخوشایندی به من دست می‌دهد.	۳۷
۰/۳۹	احساس می‌کنم در مباحث، گفتگوها و رفتار با دیگران از همه واقع‌بینانه‌تر عمل می‌کنم.	۳۸	
شخصیت فکری منتقد			
	۰/۸۹	وقتی می‌بینم صاحب‌نظران و منابع قدرت بر اصول خاصی تأکید می‌کنند و مردم را به پیروی از آن تشویق می‌کنند، احساس ناخوشایند و غیرقابل قبولی به من دست می‌دهد.	۴
	۰/۸۶	دوست دارم اصول و عقاید سنتی مربوط به امور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعدیل شده و نظرات و دیدگاه‌های جدید و به روز به جای آن حاکم شود.	۴۸
	۰/۸۳	قبل از رد یا تأیید نظر، برنامه‌ها و خواست دیگران، با دقت درباره آن فکر می‌کنم و سپس در مورد آن اظهار نظر می‌نمایم.	۱۹

۸/۰۶	۰/۸۱	با گذشت زمان باید قوانین و اصول کهنه را کنار گذاشت و متناسب با دوره‌های تاریخی - اجتماعی، قواعد جدیدی را برای زندگی فردی و اجتماعی تهیه و تدوین کرد.	۲۱
	۰/۷۲	در زندگی و مواجهه با دیگران ترجیح می‌دهم به نقاط ضعف و قوت رفتار و با گفتار دیگران اشاره کنم تا مدح و ستایش آن‌ها.	۲۴
	۰/۶۵	از توصیف یا بحث کردن درباره موضوعی که اطلاع جامعی از آن ندارم، پرهیز می‌کنم.	۲۹
	۰/۶۱	در مورد آن چه می‌خواهم انجام بدهم، ابتدا برنامه مشخصی تدوین کرده و به خوبی راجع به آن فکر می‌کنم.	۳۱
	۰/۵۴	پذیرش و اطاعت برخی قوانین برایم سخت و مشکل است؛ زیرا غیر کاربردی هستند و پایه و اساس علمی ندارند.	۳۴
	۰/۴۳	اموری را که دوست ندارم انجام نمی‌دهم یا آن گونه که دیگران می‌خواهند، رفتار نمی‌کنم؛ هرچند مورد انتقاد قرار بگیرم.	۳۲
	۰/۳۴	حس می‌کنم از توانایی درونی و اعتماد به نفس بالایی در هنگام گفت‌وگو و رفتار با دیگران برخوردارم.	۳۹

همان گونه که در جدول دو مشاهده می‌شود، در اجرای تحلیل عاملی تأییدی مقیاس شخصیت فکری، همه ماده‌ها بار عاملی مناسبی داشتند. مندرجات جدول دو نشان داد که در ارتباط با خرده‌مقیاس‌های شخصیت فکری منعطف، بیش‌ترین بار عاملی به ماده ۳۶ (۰/۸۶) و کم‌ترین بار عاملی به ماده ۳۹ (۰/۳۴) و کم‌ترین بار عاملی به ماده ۳۸ (۰/۳۸) مربوط بوده است. در رابطه با خرده‌مقیاس شخصیت فکری منفعل، بیش‌ترین بار عاملی به ماده یک (۰/۸۸) و کم‌ترین بار عاملی به ماده ۴۰ (۰/۳۴) مربوط بوده است، در خرده‌مقیاس شخصیت فکری مستبد، بیش‌ترین بار عاملی به ماده سه (۰/۸۱) و کم‌ترین بار عاملی به ماده ۳۸ (۰/۳۵) مربوط بوده است. همچنین، در خرده‌مقیاس شخصیت فکری منتقد، بیش‌ترین بار عاملی به ماده چهار (۰/۸۹) و کم‌ترین بار عاملی به ماده ۳۹ (۰/۳۴) مربوط بوده است. مشخصه‌های نکویی برازش شخصیت فکری در جدول سه آمده است.

جدول ۳. شاخص‌های برازش مقیاس مؤلفه‌های شخصیت فکری

مقدار	شاخص‌های برازندگی
۱۴۴۶/۳۸	آزمون مجذور کای (χ^2)
$p \leq 0/001$	سطح معنی‌داری
۷۳۴	درجه آزادی (df)
۱/۹۷	نسبت مجذور کای به درجه آزادی (χ^2/df)
۰/۹۰	شاخص نیکویی برازش (GFI)

۰/۸۶	شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (<i>AGFI</i>)
۰/۷۹	شاخص برازندگی هنجار شده (<i>NFI</i>)
۰/۸۹	شاخص برازندگی تطبیقی (<i>CFI</i>)
۰/۰۶	ریشه میانگین مجذورات خطای تقریب (<i>RMSEA</i>)

همان طور که در جدول سه مشاهده می‌شود، داده‌های این پژوهش با ساختار عاملی این مقیاس برازش مناسبی دارد. نتایج تحلیل عامل تأییدی نشان می‌دهد که مجذور خبی (χ^2) برابر با ۱۴۴۶/۳۸ با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ $p <$ ، ضریب شاخص ریشه میانگین مجذورات خطای تقریب (*RMSEA*) برابر با ۰/۰۶، شاخص برازندگی تطبیقی (*CFI*) برابر با ۰/۸۹، نیکویی برازش (*GFI*) برابر با ۰/۹۰، شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (*AGFI*) برابر با ۰/۸۶ و شاخص برازندگی هنجار شده (*NFI*) برابر با ۰/۷۹ به دست آمده است که نشانهٔ برازش نسبتاً خوب مدل با داده‌ها است.

بحث و نتیجه گیری

هدف از پژوهش حاضر تدوین و تهیه مقیاسی مناسب برای سنجش شخصیت فکری بود. یافته‌ها نشان داد که مقیاس تدوین شده از ساختار عاملی مناسبی برخوردار است. به عبارت دیگر، عامل‌های تعیین شده در این مقیاس مفاهیم مربوط به تعامل شخصیت و تفکر؛ یعنی تفسیر و تعبیر ما از پدیده‌های بیرونی و درونی شخصیت و رفتار را تحت تأثیر قرار می‌دهد و شخصیت فکری را تبیین می‌کند. توانایی فکری ویژگی ارزنده‌ای است که انسان از طریق آن می‌تواند شنیده‌ها، خوانده‌ها، اندیشه‌ها و اعتقادات مختلفی را که در زندگی با آن روبرو می‌شود، ارزشیابی کنند و نسبت به آن‌ها تصمیم‌های مختلفی بگیرد. تفکر یکی از مهم‌ترین مهارت‌های پیچیده انسان است که به صورت‌های مختلفی تعریف شده است.

رشد سطوح تفکر انتقادی در الگوهای شخصیتی فرد ریشه دارد و به او کمک می‌کند تا حقیقت را جست‌وجو کند و از پذیرش هر چیزی بدون اندیشه و به کارگیری خرد پرهیز کند. البته، عواملی مانند خودباوری به توانمندی خود برای استدلال عقلانی - منطقی، انعطاف پذیری در مواجهه با مشکلات فرا روی خویش و انعطاف پذیری در ارزیابی

آنها و درک دیدگاه دیگران از عوامل مستعد کننده تفکر انتقادی هستند (یوسفی و گردان شکن، ۱۳۹۱).

عوامل مهمی در شکل‌گیری شخصیت فکری انسان مؤثرند که برخی از این عوامل عبارتند از: ژنتیک، محیط، یادگیری، والدین، رشد، چرخه زندگی و تعامل این عوامل. هم‌چنین، از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده شخصیت و تفکر، عوامل اجتماعی و فرهنگی-تاریخی هستند که باعث می‌شوند افراد به شیوه خاص خودشان و متفاوت با دیگران بیندیشند و رفتار کنند. لذا، ویژگی‌های شخصیتی دربرگیرنده عواملی هستند که از تفکر فرد نشأت می‌گیرند (سلطانی‌قرایی و علایی، ۱۳۹۰). بنابراین، نوع نگرش و تفکر افراد با ویژگی‌های شخصیت آنان ارتباط دارد که این امر در سبک رفتاری و شیوه زندگی بروز و ظهور می‌نماید و هر فردی متناسب با درک و دیدگاه خودش که حاصل تفکر و اندیشه خاص اوست به رفتار و واکنش با محیط می‌پردازد که انعکاس‌دهنده شخصیت فکری اوست.

پژوهش‌های صورت‌گرفته نشان می‌دهد که افکار باعث تأثیرگذاری بر احساسات و به تبع آن رفتار می‌شود؛ به طوری که نقش تفکر در ارتباط رفتار و شخصیت به‌مثابه یک پل ارتباطی عمل می‌کند (زهانگ، ۲۰۰). برای مثال، اگر فردی در انجام کارهایش احساس ترس کند و به این نتیجه برسد که نمی‌تواند خواسته‌های خود را به شیوه منطقی به انجام برساند، ممکن است تلاش کند با شیوه‌های دیگری مانند مظلوم‌نشان دادن خود (شخصیت فکری منفعل)؛ یا با پرخاشگری و استبداد (شخصیت فکری مستبد) امور خود را به پیش برد یا گاه با پذیرش این که این کار فعلاً انجام شدنی نیست (شخصیت فکری منعطف) با موقعیت‌های مواجهه شده رفتار کند.

هم‌چنین، پژوهش‌های انجام شده توسط بلکیس و آسیکرا (۲۰۰۵) نشان داد که تفاوت‌های فردی، احساس، ادراک، نحوه پردازش اطلاعات و نوع هویت با سبک‌های شخصیتی رابطه معنی‌داری دارند. به عبارت دیگر، شخصیت، حاصل مجموعه‌ای از عوامل است که موجب تمایز فکری و رفتاری افراد با یکدیگر می‌شود. لذا، مجموعه عوامل

درونی و بیرونی موجب شکل‌گیری دیدگاه‌ها و رفتارهای خاصی نزد هریک از افراد می‌شود که آنان را به واکنش‌های متفاوت در رویایی رویی با محیط وادار می‌کند؛ که می‌توان از آن به عنوان شخصیت فکری یاد کرد.

شخصیت به معنای الگوی کلی است که کردار و شیوه بیان احساسات و تجربیات درون ذهنی آدمی را نشان می‌دهد. از این رو، تمامیت وجودی آدمی را در هر دو جنبه فکری و شخصیتی زندگی از طریق تأثیر تعاملی این دو بر یکدیگر نمایان شده و توصیفی کلی و همه‌سویگر از شیوه تفکر و ویژگی‌های شخصیتی را بازگو می‌کند که شخصیت فکری نامیده می‌شود. به بیان دیگر، شخصیت فکری بازتابی از شیوه اندیشیدن و شیوه رفتاری افراد در شرایط گوناگون است که سرنخ‌هایی از توانایی‌های ذهنی و شخصیتی فرد را در طول در زندگی نشان می‌دهد. سرمنشأ اصلی شکل‌گیری شخصیت فکری تعامل دو جانبه طبیعت و تربیت است که باعث تعیین نوع شخصیت فکری می‌شود. افرادی که با شیوه‌های استبدادی با آن‌ها برخورد شده، نگرشی سختگیرانه کسب می‌کنند که این امر موجب شخصیت فکری مستبد می‌شود. افرادی که که نگاهی منعطف به رویدادهای زندگی دارند و با شیوه‌ای محبت‌آمیز با آن‌ها رفتار شده، شخصیت فکری منعطفی کسب می‌کنند.

منابع

- داورنیا، رضا، شاکرمی، محمد، اعزازی بجنوردی، المیرا (۱۳۹۳). پیش‌بینی آسیب‌پذیری در برابر استرس بر اساس حمایت اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی. مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران (نامه دانشگاه)، دوره ۲۴، شماره ۱۱۳، ۱۹۹-۱۹۴.
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۸۸). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگاه.
- سلطان‌قرایی، خلیل و علایی، پروانه (۱۳۹۰). رابطه شیوه‌های شناختی یادگیری و پنج عامل بزرگ شخصیت با نگرش تفکر انتقادی دانشجویان دانشگاه تبریز. نوآوری‌های مدیریت آموزشی (اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی)، دوره ۶، شماره ۳ (مسلسل ۲۳)، ۱۶۸-۱۴۷.

- غریبی، حسن؛ ادیب، یوسف؛ فتحی آذر، اسکندر، هاشمی، تورج؛ بدری گرگری، رحیم و قلی زاده، زلیخا (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش راهبردی تفکر بر پرسشگری دانش آموزان پسر پایه پنجم ابتدایی شهر سنج. دو فصلنامه تفکر و کودک، دوره ۴، شماره ۱ (پیاپی ۷)، ۹۲-۷۹.
- نصری، صادق؛ دماندی، مجیدابراهیم و عاشوری، اکرم (۱۳۹۳). پیش بینی اهمال کاری تحصیلی بر اساس ویژگی های شخصیتی، سبک های هویت و تعهد، شخصیت و تفاوت های فردی، دوره ۳، شماره ۴، ۱۷-۱.
- یوسفی، علیرضا و گردان شکن، مریم (۱۳۹۰). تفکر انتقادی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی (ویژه نامه توسعه آموزش و ارتقای سلامت)، دوره ۱۱، شماره ۹ (پیاپی ۳۸)، ۱۱۲۸-۱۱۲۰.
- Ackerman, P. L., & Beier, M. E. (2003). Intelligence, personality, and interests in the career choice process. *Journal of Career Assessment*, 11, 205-218.
- Baker, T. J., & Bichsel, J. (2006). Personality predictors of intelligence: Differences between young and cognitively healthy older adults. *Personality and Individual Differences*, 41, 861-871.
- Balkis, M. & Isiker, G. B. (2005). The relationship between thinking styles and personality types. *Social Behavior and Personality*, 33(3), 283-294.
- Chamorro-Premuzic, T., Quiroga, M. A., & Colom, R. (2009). Intellectual competence and academic performance: A Spanish study. *Learning and Individual Differences*, 19, 486-491.
- Chamorro-Premuzic, T. & Furnham, A. (2005). *Personality and Intellectual Competence*. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Elder, L. & Paul, R. (2014). *Critical Thinking Development: A Stage Theory*. Available: At website www.criticalthinking.org.
- Groopman, J. (2007). *How Doctors Think*, New York: Houghton Mifflin.
- Garvey, J., & Buckley, P. (2011). Using technology to encourage critical thinking and optimal decision making in risk management education. *Risk Management & Insurance Review*, 14(2), 299-309.
- Haller, C., & Courvoisier, D. (2010). Personality and thinking style in different creative domains. *Psychology of Aesthetics, Creativity and the Arts*, 4(3), 149-160.
- Javdan, M. (2013a). Types of Intellectual Personality. *Academic Journal of Psychological Studies*, 2(4), 79-86.
- Javdan, M. (2013b). What is intellectual personality? And why it matters? *American Journal of Life Science Research*, 1(1), 27-34.
- Navarez, J. C., & Cayubit, R. F. (2011). Exploring the Factors of Perfectionism within the Big Five Personality Model among

-
- Filipino College Students. Educational Measurement and Evaluation Review, 2, 77-91.
- Zhang, L. F (2002). Thinking Styles and the Big Five Personality Traits. Educational Psychology, 22(1), 17-31.
- Zhang, L. F. (2001). Thinking styles and personality types revisited. Personality and Individual Differences , 31(6), 883-894.
- Zhang, L. F., & Sternberg, R. J. (2006). The nature of intellectual styles. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates.